

MAURICE MERLEAU-PONTY

Το σώμα ως αντικείμενο και η μηχανιστική φυσιολογία

Ο ορισμός του αντικειμένου, όπως είδαμε, είναι ότι υπάρχει *partes extra partes*, ότι κατά συνέπεια ανάμεσα στα μέρη του ή ανάμεσα στο ίδιο και τα άλλα αντικείμενα ανέχεται μόνο εξωτερικές και μηχανικές σχέσεις, είτε με τη στενή έννοια μιας κίνησης την οποία δέχεται και μεταδίδει είτε με την ευρεία έννοια μιας σχέσης συνάρτησης προς μεταβλητή. Αν ήθελε κάποιος να καταχωρίσει τον οργανισμό στο σύμπαν των αντικειμένων και να κλείσει το σύμπαν αυτό διαμέσου εκείνου, έπρεπε να μεταφράσει τη λειτουργία του σώματος στη γλώσσα τού καθ'εαυτό και να ανακαλύψει, κάτω από τη συμπεριφορά, τη γραμμική εξάρτηση ερεθίσματος και υποδοχέα, υποδοχέα και *Empfinden*.¹ Ήταν γνωστό ασφαλώς ότι στο κύκλωμα της συμπεριφοράς αναδύονται νέοι καθορισμοί, και η θεωρία της ειδικής ενέργειας των νεύρων, λόγου χάρη, απένεμε στον οργανισμό την εξουσία να μετασχηματίζει τον κόσμο φυσικής τάξης. Ακριβώς όμως, απέδιδε στα νευρικά συστήματα την απόκρυφη δύναμη να δημιουργούν τις διάφορες δομές της εμπειρίας μας, και ενώ η όραση, η αφή, η ακοή είναι η καθεμία και ένας τρόπος πρόσβασης στο αντικείμενο, οι δομές αυτές μεταμορφώνονταν αίφνης σε συμπαγείς ποιότητες, που απέρρεαν από την τοπική διάκριση των εμπλεκόμενων οργάνων. Έτσι, η σχέση ερεθίσματος και αντίληψης μπορούσε να παραμείνει σαφής και αντικειμενική, το ψυχοφυσικό συμβάν ήταν του ίδιου τύπου με τις σχέσεις της αιτιότητας «του κόσμου ετούτου». Η σύγχρονη φυσιολογία δεν προστρέχει πια σε τέτοια τεχνάσματα. [...]

Αν διεγείρουμε επανειλημμένα με μια τρίχα μια συγκεκριμένη περιοχή του δέρματος, έχουμε αρχικά σημειακές αντιλήψεις, που διακρίνονται καθαρά μεταξύ τους και εντοπίζονται κάθε φορά στο ίδιο σημείο. Όσο επαναλαμβάνεται η διεγερση, ο εντοπισμός γίνεται λιγότερο ακριβής, η αντίληψη απλώνεται στο χώρο, ενώ ταυτόχρονα η αισθητηριακή εντύπωση παύει να είναι ειδική: δεν είναι πια μια επαφή αλλά ένα κάψιμο, άλλοτε από το κρύο και άλλοτε από τη ζέση. Λίγο αργότερα, το υποκείμενο νομίζει πως η διεγερτική εστία κινείται, διαγράφοντας έναν

κύκλο στο δέρμα του. Τέλος, δεν αισθάνεται πια τίποτε.² Με άλλα λόγια, η «αισθητή ποιότητα», οι χωρικοί καθορισμοί του αντιληπτού, ακόμα και η παρουσία ή η απουσία μιας αντίληψης δεν είναι αποτέλεσμα της όντως υπάρχουσας κατάστασης έξω από τον οργανισμό, αλλά αντιπροσωπεύουν τον τρόπο με τον οποίο ο οργανισμός προλαβαίνει τους ερεθισμούς και αναφέρεται σ' αυτούς. Μια διέγερση δεν γίνεται αντιληπτή όταν πλήττει ένα αισθητήριο όργανο που δεν είναι «εναρμονισμένο» μαζί της.³ Η λειτουργία του οργανισμού στην υποδοχή των ερεθισμάτων είναι, θα λέγαμε, να «αντιληφθεί» μια ορισμένη μορφή διέγερσης.⁴ Επομένως, το «ψυχοφυσικό συμβάν» δεν είναι πια του τύπου της «κοσμικής» αιτιότητας, ο εγκέφαλος γίνεται ο τόπος μιας «μορφοποίησης», η οποία παρεμβαίνει πριν ακόμα από το φλοιακό στάδιο και επιφέρει σύγχυση στις σχέσεις ερεθίσματος και οργανισμού αμέσως μόλις ενεργοποιηθεί το νευρικό σύστημα. Η διέγερση συλλαμβάνεται και αναδιοργανώνεται από εγκάρσιες λειτουργίες, οι οποίες την κάνουν να μοιάζει με την αντίληψη που πρόκειται να προκαλέσει. Αυτή τη μορφή που διαγράφεται στο νευρικό σύστημα, αυτή την εκτύλιξη μιας δομής, δεν θα μπορούσα να τις φανταστώ ως σειρά διεργασιών σε τρίτο πρόσωπο, μετάδοση κίνησης ή καθορισμό μιας μεταβλητής από μια άλλη. Αδυνατώ να τις γνωρίσω από μακριά. Για να μαντέψω τι μπορεί να είναι, πρέπει να παρατήσω το σώμα-αντικείμενο, *partes extra partes*, και να ανατρέξω στο σώμα την εμπειρία του οποίου έχω εδώ και τώρα, στον τρόπο, λόγου χάρη, με τον οποίο το χέρι μου παραπλανά το αντικείμενο που αγγίζει, προπορευόμενο των ερεθισμάτων και σχεδιάζοντας το ίδιο τη μορφή που πρόκειται να αντιληφθώ. Θα μπορέσω να κατανοήσω τη λειτουργία του ζωντανού σώματος, μόνο αν την επιτελέσω εγώ ο ίδιος και στο μέτρο που είμαι ένα σώμα που εγείρεται προς τον κόσμο.

Έτσι, η εξωδεκτικότητα⁵ απαιτεί μια μορφοποίηση των ερεθισμάτων, η συνείδηση του σώματος κατακλύζει το σώμα, η ψυχή ανοίγει και ξεκύνεται σε όλα της τα μέρη, η συμπεριφορά ξεχειλίζει έξω από τον κεντρικό τομέα της. Θα μπορούσε όμως να απαντήσει κάποιος ότι αυτή η «εμπειρία του σώματος» είναι και η ίδια μια «παράσταση», ένα «ψυχικό γεγονός», ότι υπ' αυτή την ιδιότητα βρίσκεται στο τέρμα μιας αλληλουχίας συμβάντων φυσικής και φυσιολογικής τάξης, τα οποία είναι και τα μόνα που μπορούν να χρεωθούν στο «πραγματικό σώμα». Δεν είναι το σώμα μου, ακριβώς όπως τα εξωτερικά σώματα, ένα αντικείμενο που επενεργεί σε υποδοχείς και γίνεται τελικά αφορμή για τη συνείδηση του σώματος; Δεν υπάρχει μια «ενδοδεκτικότητα», όπως υπάρχει μια «εξωδεκτικότητα»; Δεν μπορώ να βρω στο σώμα νήματα που τα εσωτερικά όργανα στέλνουν στον

εγκέφαλο, και τα οποία έχουν συσταθεί από τη φύση για να δώσουν στην ψυχή την ευκαιρία να αισθανθεί το σώμα της; Έτσι, η συνείδηση του σώματος και η ψυχή καταλήγουν να απωθούνται, ενώ το σώμα ξαναγίνεται εκείνη η καλά καθαρισμένη μηχανή, που η αμφίσημη έννοια της συμπεριφοράς παραλίγο να μας κάνει να την ξεχάσουμε. Αν σ' έναν άνθρωπο με κομμένο πόδι, λόγου χάρη, κάποιος ερεθισμός υποκαταστήσει τον ερεθισμό του ποδιού στη διαδρομή από το εναπομείναν τμήμα στον εγκέφαλο, το υποκείμενο θα αισθανθεί ένα πόδι-φάντασμα, επειδή η ψυχή είναι άμεσα συνδεδεμένη με τον εγκέφαλο και με αυτόν μόνο.

Τι λέει επ' αυτού η σύγχρονη φυσιολογία; Η αναισθησία με κοκαΐνη δεν εξαλείφει το μέλος-φάντασμα, υπάρχουν μέλη-φαντάσματα χωρίς κανέναν ακρωτηριασμό και ως επακόλουθο εγκεφαλικών βλαβών.⁶ Εντέλει το μέλος-φάντασμα διατηρεί συχνά την ίδια θέση που καταλάμβανε το πραγματικό χέρι τη στιγμή του τραυματισμού: ένας τραυματίας πολέμου εξακολουθεί να αισθάνεται στο χέρι-φάντασμα τα θραύσματα της οβίδας που κοιμήσασαν το πραγματικό του χέρι.⁷ Πρέπει επομένως, να αντικαταστήσουμε την «περιφερειακή θεωρία» με μια «κεντρική θεωρία»; Μια κεντρική θεωρία όμως δεν θα μας έκανε να κερδίσουμε τίποτε, αν στις περιφερειακές συνθήκες του μέλους-φάντασμα πρόσθετε απλώς εγκεφαλικά ίχνη. Διότι ένα σύνολο εγκεφαλικών ιχνών δεν θα μπορούσε να απεικονίζει τις συνειδησιακές σχέσεις που παρεμβαίνουν στο φαινόμενο, εφόσον αυτό εξαρτάται από «ψυχικές» ορίζουσες. Συγκινήσεις, περιστάσεις που θυμίζουν τις αντίστοιχες του τραυματισμού προκαλούν την εμφάνιση ενός μέλους-φάντασμα σε υποκείμενα που δεν είχαν τίποτε τέτοιο.⁸ Συμβαίνει κάποτε το χέρι-φάντασμα, πελώριο μετά την εγχείρηση, να συστέλλεται στη συνέχεια και στο τέλος να καταβυθίζεται στο εναπομείναν τμήμα, «όταν συγκατατεθεί ο ασθενής να αποδεχθεί τον ακρωτηριασμό του»⁹. Το φαινόμενο του μέλους-φάντασμα φωτίζεται εν προκειμένω από το φαινόμενο της ανοσογνωσίας, που απαιτεί καταφανώς ψυχολογική εξήγηση. Τα υποκείμενα που αγνοούν συστηματικά το παραλυμένο δεξί τους χέρι και τείνουν το αριστερό όταν τους ζητούν το δεξί μιλούν ωστόσο για τον παραλυμένο τους βραχίονα σαν για ένα «μακρύ και κρύο φίδι», κάτι που αποκλείει την υπόθεση μιας αληθινής αναισθησίας και υποβάλλει την υπόθεση μιας αποποίησης της αναπηρίας.¹⁰ Πρέπει επομένως, να πούμε ότι το μέλος-φάντασμα συνιστά ανάμνηση, βούληση ή πεποίθηση και, ελλείψει εξήγησης με όρους φυσιολογίας, να του δώσουμε ψυχολογική εξήγηση; Ωστόσο καμία ψυχολογική εξήγηση δεν μπορεί να αγνοήσει ότι το μέλος-φάντασμα εξαλείφεται όταν αποκοπούν οι αισθητικοί αγωγοί που πηγαίνουν προς τον εγκέφαλο.¹¹ Συνεπώς, πρέπει να κατανοήσουμε πώς οι ψυχικές ορίζουσες και οι συν-

θήκες σε επίπεδο φυσιολογίας συναρμόζονται μεταξύ τους: δεν αντιλαμβάνομαστε πώς το μέλος-φάντασμα εξαρτάται μεν από συνθήκες φυσιολογικής τάξης, και ως εκ τούτου είναι το αποτέλεσμα μιας αιτιότητας σε τρίτο πρόσωπο, μπορεί όμως από μια άλλη πλευρά να προκύπτει από την προσωπική ιστορία του αρρώστου, τις αναμνήσεις του, τις συγκινήσεις ή τις βουλήσεις του. Διότι, προκειμένου οι δύο σειρές συνθηκών να μπορέσουν να καθορίσουν μαζί το φαινόμενο, όπως δύο συνιστώσες καθορίζουν μια συνισταμένη, θα χρειαζόνταν το ίδιο σημείο εφαρμογής ή κοινό έδαφος, και δεν βλέπουμε τι κοινό έδαφος θα μπορούσαν να έχουν «γεγονότα φυσιολογικής τάξης» που είναι στο χώρο και «ψυχικά γεγονότα» που δεν είναι πουθενά, ή και αντικειμενικές διεργασίες όπως τα νευρικά ρεύματα, που ανήκουν στην τάξη του καθ' εαυτό, και *cogitationes*¹² όπως η αποδοχή και η αποποίηση, η συνείδηση του παρελθόντος και η συγκίνηση, που υπάγονται στην τάξη του δι' εαυτόν. Μπορεί επομένως μια μεικτή θεωρία του μέλους-φάντασμα, που θα δεχόταν τις δύο σειρές συνθηκών,¹³ να είναι έγκυρη ως διατύπωση των γνωστών γεγονότων, είναι όμως βαθύτατα σκοτεινή. Το μέλος-φάντασμα δεν είναι απλώς το αποτέλεσμα μιας αντικειμενικής αιτιότητας, όπως άλλωστε δεν είναι και μια *cogitatio*. Θα μπορούσε να είναι ένα μείγμα των δύο, μόνο αν βρίσκαμε τον τρόπο να συναρθρώσουμε το ένα στο άλλο το «ψυχικό» και το «φυσιολογικό», το «δι' εαυτόν» και το «καθ' εαυτό», και να οργανώσουμε μια συνάντηση μεταξύ τους, δηλαδή μόνο αν οι διεργασίες σε τρίτο πρόσωπο και τα προσωπικά ενεργήματα μπορούσαν να ενταχθούν σ' ένα περιβάλλον που να τους είναι κοινό.

[...] Στην πραγματικότητα, ακόμα και τα αντανάκλαστικά δεν είναι ποτέ τυφλές διεργασίες: προσαρμόζονται σε ένα «νόημα» της κατάστασης, εκφράζουν τον προσανατολισμό μας προς ένα «περιβάλλον συμπεριφοράς» και παράλληλα την επίδραση του «γεωγραφικού περιβάλλοντος» πάνω μας. Σχεδιάζουν εξ αποστάσεως τη δομή του αντικειμένου, χωρίς να περιμένουν τους σημειακούς ερεθισμούς του. Αυτή ακριβώς η σφαιρική παρουσία της κατάστασης δίνει ένα νόημα στα μερικού τύπου ερεθίσματα και τα κάνει να μετρούν, να αξίζουν ή να υπάρχουν για τον οργανισμό. Το αντανάκλαστικό δεν απορρέει από αντικειμενικά ερεθίσματα, στρέφεται πίσω προς εκείνα, τα επενδύει με ένα νόημα που δεν έχουν προσλάβει ένα προς ένα και ως όροι φυσικής τάξης, που το έχουν μόνο ως κατάσταση. Τα κάνει να είναι ως κατάσταση, διατηρεί μαζί τους μια σχέση «γνώσης», δηλαδή τα υποδεικνύει ως εκείνο που το ίδιο προορίζεται να αντιμετωπίσει. Το αντανάκλαστικό, καθόσον ανοίγεται στο νόημα μιας κατάστασης, και η αντίληψη, καθόσον δεν θέτει εν πρώτοις ένα αντικείμενο γνώσης και

είναι μια πρόθεση του συνολικού είναι μας, αποτελούν τροπικότητες μιας *προαντικειμενικής θέασης*, η οποία συνιστά ό,τι αποκαλούμε «το είναι στον κόσμο». Πριν από τα ερεθίσματα και τα αισθητά περιεχόμενα, πρέπει να αναγνωρίσουμε ενός είδους εσωτερικό διάφραγμα το οποίο, πολύ περισσότερο από εκείνα, καθορίζει τι θα μπορέσουν να σκοπεύσουν μέσα στον κόσμο τα αντανάκλαστικά μας και οι αντιλήψεις μας, τη ζώνη των δυνατών επιχειρήσεών μας, το εύρος της ζωής μας. Ορισμένα υποκείμενα μπορούν να προσεγγίσουν την τυφλότητα χωρίς να έχουν αλλάξει «κόσμο»: τα βλέπουμε να σκοντάφουν παντού στα αντικείμενα, αλλά δεν έχουν συνείδηση ότι δεν διαθέτουν πια οπτικές ποιότητες, και η δομή της συμπεριφοράς τους δεν αλλοιώνεται. Άλλοι άρρωστοι αντίθετα χάνουν τον κόσμο τους μόλις εξαφανιστούν τα περιεχόμενα, παραιτούνται από τη συνήθη ζωή τους πριν ακόμα αποβεί αδύνατη, γίνονται ανάπηροι προτού να είναι κυριολεκτικά και διακόπτουν τη ζωτική επαφή με τον κόσμο πριν χάσουν την αισθητηριακή επαφή. Υπάρχει επομένως μια ορισμένη συνοχή του «κόσμου» μας, σχετικά ανεξάρτητη από τα ερεθίσματα, που μας απαγορεύει να αντιμετωπίσουμε το είναι στον κόσμο ως άθροισμα αντανάκλαστικών – μια ορισμένη ενέργεια του σφυγμού της ύπαρξης, σχετικά ανεξάρτητη από τις εκούσιες σκέψεις μας, που μας απαγορεύει να το αντιμετωπίσουμε ως συνειδησιακό *ενέργημα*. Επειδή ακριβώς το είναι στον κόσμο συνιστά *προαντικειμενική θέαση*, γι' αυτό και μπορεί να διακριθεί απ' όλες τις διεργασίες σε τρίτο πρόσωπο, από κάθε τροπικότητα του *res extensa* όπως και από κάθε *cogitatio*, απ' όλες τις γνώσεις σε πρώτο πρόσωπο – και γι' αυτό πάλι θα μπορέσει να πραγματοποιήσει τη σύζευξη «ψυχικού» και «φυσιολογικού».

Ας επανέλθουμε τώρα στο πρόβλημα απ' όπου ξεκινήσαμε. Η ανοσογνωσία και το μέλος-φάντασμα δεν επιδέχονται εξήγηση ούτε ψυχολογικής ούτε φυσιολογικής τάξης, αλλά ούτε και μεικτή εξήγηση, παρότι μπορούν να συναρτηθούν προς τις δύο σειρές συνθηκών. Μια εξήγηση με όρους φυσιολογίας θα ερμήνευε την ανοσογνωσία και το μέλος-φάντασμα ως απλή καταστολή ή απλή εμμονή των ενδοδεκτικών ερεθισμών. Σύμφωνα μ' αυτή την υπόθεση, η μεν ανοσογνωσία είναι η απουσία ενός θραύσματος της παράστασης του σώματος το οποίο θα έπρεπε να δίδεται, εφόσον το αντίστοιχο μέλος υφίσταται, το δε μέλος-φάντασμα, η παρουσία ενός τμήματος της παράστασης του σώματος το οποίο δεν θα έπρεπε να δίδεται, εφόσον το αντίστοιχο μέλος δεν υφίσταται. Αν τώρα δώσουμε στα φαινόμενα ψυχολογική εξήγηση, το μεν μέλος-φάντασμα γίνεται ανάμνηση, θετική κρίση ή αντίληψη, η δε ανοσογνωσία λήθη, αρνητική κρίση ή έλλειψη αντίληψης. Στην πρώτη περίπτωση, το μέλος-φάντασμα είναι η πραγματική

παρουσία μιας παράστασης, ενώ η ανοσογνωσία, η πραγματική απουσία μιας παράστασης. Στη δεύτερη περίπτωση, το μέλος-φάντασμα είναι η παράσταση μιας πραγματικής παρουσίας, ενώ η ανοσογνωσία, η παράσταση μιας πραγματικής απουσίας. Και στις δύο περιπτώσεις, δεν βγαίνουμε από τα όρια των κατηγοριών του αντικειμενικού κόσμου, όπου μεταξύ παρουσίας και απουσίας δεν υπάρχει μέσος όρος. Στην πραγματικότητα ο ανοσογνωσικός δεν αγνοεί απλώς το παραλυμένο μέλος: μπορεί και παρακάμπτει την ανεπάρκεια ακριβώς επειδή ξέρει πού θα κινδύνευε να τη συναντήσει, όπως στην ψυχανάλυση το υποκείμενο ξέρει τι δεν θέλει να δει καταπρόσωπο, αλλιώς δεν θα μπορούσε να το αποφεύγει τόσο καλά. Την απουσία ή το θάνατο ενός φίλου τα καταλαβαίνουμε τη στιγμή που περιμένουμε από εκείνον μια απάντηση και νιώθουμε πως απάντηση δεν θα υπάρξει πια. Στην αρχή μάλιστα αποφεύγουμε να απευθύνουμε ερωτήσεις, για να μη χρειαστεί να αντιληφθούμε αυτή τη σιωπή. Αποστρέφουμε το πρόσωπο από περιοχές της ζωής μας όπου θα μπορούσαμε να συναντήσουμε αυτό το μηδέν, κάτι όμως που σημαίνει ότι τις μαντεύουμε. Αντίστοιχα και ο ανοσογνωσικός βγάζει από το παιχνίδι το παραλυμένο του χέρι για να μη χρειαστεί να νιώσει την έκπτωσή του, τούτο όμως σημαίνει ότι έχει μια προσυνειδητή γνώση σχετικά. Είναι αλήθεια ότι στην περίπτωση του μέλους-φάντασμα το υποκείμενο φαίνεται να αγνοεί τον ακρωτηριασμό και να υπολογίζει στο φάντασμά του όπως σ' ένα πραγματικό μέλος, εφόσον προσπαθεί να περπατήσει με το πόδι-φάντασμα και ούτε καν πτοείται από μια πώση. Κατά τα άλλα όμως περιγράφει άριστα τις ιδιαιτερότητες του ποδιού-φάντασμα, την ιδιάζουσα κινητικότητά του, λόγου χάρι, και αν στην πράξη το αντιμετωπίζει σαν πραγματικό μέλος, τούτο συμβαίνει επειδή, όπως και το φυσιολογικό υποκείμενο, για να ξεκινήσει να βαδίζει δεν έχει ανάγκη μια ξεκάθαρη και ευκρινή αντίληψη του σώματός του: του αρκεί να το έχει «στη διάθεσή του» ως αδιαίρετη δύναμη και να μαντεύει το πόδι-φάντασμα να εμπεριέχεται αόριστα σ' αυτό. Έτσι, η συνείδηση του ποδιού-φάντασμα παραμένει διφορούμενη και η ίδια. Ο ακρωτηριασμένος αισθάνεται το πόδι του, όπως μπορώ να αισθανθώ έντονα την ύπαρξη ενός φίλου ο οποίος ωστόσο δεν είναι μπροστά στα μάτια μου, δεν το έχει χάσει, επειδή συνεχίζει να λογαριάζει μ' εκείνο, όπως ο Προυστ μπορεί κάλλιστα να διαπιστώνει το θάνατο της γιαγιάς του χωρίς να τη χάνει ακόμα, όσο τη διατηρεί στον ορίζοντα της ζωής του. Το χέρι-φάντασμα δεν είναι μια παράσταση του χεριού, είναι η αμφίθυμη παρουσία ενός χεριού. Η αποποίηση του ακρωτηριασμού στην περίπτωση του μέλους-φάντασμα ή η αποποίηση της ανεπάρκειας στην ανοσογνωσία δεν είναι εσκεμμένες αποφάσεις, δεν διαδραματίζονται στο επίπεδο της οντοθετικής

συνείδησης που παίρνει θέση ρητά, αφού εξετάσει διάφορες δυνατότητες. Η θέληση του ατόμου να έχει ένα υγιές σώμα ή η αποποίηση του άρρωστου σώματος δεν διατυπώνονται γι' αυτές τις ίδιες, η εμπειρία του ακρωτηριασμένου χεριού ως παρόντος ή του άρρωστου χεριού ως απόντος δεν ανήκουν στην τάξη του «σκέφτομαι ότι...».

Το φαινόμενο αυτό, το οποίο διαστρέφουν εξίσου και οι ψυχολογικές εξηγήσεις και οι εξηγήσεις με όρους φυσιολογίας, κατανοείται απεναντίας στην προοπτική τού είναι στον κόσμο. Εκείνο που μέσα μας αρνείται τον ακρωτηριασμό και την ανεπάρκεια είναι ένα Εγώ εμπλεκόμενο σ' έναν ορισμένο διανθρώπινο κόσμο φυσικής τάξης, ο οποίος εξακολουθεί να τείνει προς τον κόσμο του παρά τις ανεπάρκειες και τους ακρωτηριασμούς και ο οποίος, στο μέτρο αυτό, δεν τις αναγνωρίζει *de jure*. Η αποποίηση της ανεπάρκειας δεν είναι τίποτε άλλο από την ανάποδη όψη της ενύπαρξής μας σ' έναν κόσμο, η άρρητη άρνηση όσων αντιτίθενται στη φυσική κίνηση που μας ρίχνει στα καθήκοντά μας, στις έγνοιες μας, στην κατάσταση μας, στους οικείους ορίζοντές μας. Όταν έχω ένα μέλος-φάντασμα, σημαίνει ότι μένω ανοικτός σε όλες τις δραστηριότητες για τις οποίες μόνο το χέρι είναι ικανό, σημαίνει ότι διατηρώ το πρακτικό πεδίο που είχα πριν από τον ακρωτηριασμό. Το σώμα είναι το όχημα του είναι στον κόσμο, και για έναν ζωντανό έχω σώμα σημαίνει ενώνομαι μ' ένα προσδιορισμένο περιβάλλον, ταυτίζομαι με ορισμένα σχέδια και είμαι συνεχώς ταγμένος σ' αυτά. Στην προφάνεια αυτού του πλήρους κόσμου όπου εξακολουθούν να κάνουν την εμφάνισή τους αντικείμενα επιδεικτικά χειρισμού, στη δύναμη της κίνησης που πηγαίνει προς εκείνον και όπου εξακολουθεί να εμφανίζεται το σχέδιο να γράψει ή να παίξει πιάνο, ο άρρωστος βρίσκει τη βεβαιότητα της ακεραιότητάς του. Όμως, ακριβώς τη στιγμή που ο κόσμος τού συγκαλύπτει την ανεπάρκειά του, δεν μπορεί και να μην του την αποκαλύψει. Διότι αν αληθεύει ότι έχω συνείδηση του σώματός μου διαμέσου του κόσμου, ότι το σώμα μου είναι, στο κέντρο του κόσμου, ο όρος που δεν υποπίπτει στην αντίληψη και προς τον οποίο όλα τα αντικείμενα στρέφουν το πρόσωπό τους, αληθεύει για τον ίδιο λόγο που το σώμα μου είναι ο άξονας του κόσμου: ξέρω ότι τα αντικείμενα έχουν πολλές πλευρές, επειδή θα μπορούσα να τις επισκοπήσω μία προς μία, και υπ' αυτή την έννοια έχω συνείδηση του κόσμου με τη μεσολάβηση του σώματός μου. Ακριβώς τη στιγμή που ο συνηθής κόσμος μου αφυπνίζει μέσα μου συνηθισμένες προθέσεις, δεν μπορώ πια, αν είμαι ακρωτηριασμένος, να ενθώ πραγματικά μ' εκείνον, τα χειρίσιμα αντικείμενα, ακριβώς στο μέτρο που παρουσιάζονται ως χειρίσιμα, απευθύνουν ερωτήσεις σ' ένα χέρι που δεν έχω πια. Οροθετούνται έτσι, στο σύνολο του

σώματός μου, περιοχές σιωπής. Άρα ο άρρωστος ξέρει την έκπτωσή του ακριβώς καθόσον την αγνοεί και την αγνοεί ακριβώς καθόσον την ξέρει. Το παράδοξο αυτό χαρακτηρίζει ολόκληρο το είναι στον κόσμο: καθώς κατευθύνομαι προς τον κόσμο, συντριβώ τις αντιληπτικές και τις πρακτικές προθέσεις μου σε αντικείμενα που μου εμφανίζονται τελικά ως προγενέστερά τους και έξω από αυτές, και τα οποία ωστόσο δεν υπάρχουν για μένα παρά μόνο στο βαθμό που μου προκαλούν σκέψεις ή βουλήσεις. Στην περίπτωση που μας απασχολεί, η αμφισημία της γνώσης ανάγεται στο εξής, ότι το σώμα μας εμπεριέχει κατά κάποιον τρόπο δύο διακριτά στρώματα, το ένα του συνηθισμένου σώματος, το άλλο του νυν σώματος. Στο πρώτο παρουσιάζονται οι χειριστικές κινήσεις που έχουν εξαφανιστεί από το δεύτερο, και το ερώτημα πώς μπορώ να αισθάνομαι εφοδιασμένος με ένα μέλος που στην πραγματικότητα δεν έχω πια καταλήγει στο ερώτημα πώς το συνηθισμένο σώμα μπορεί να εγγυάται για το νυν σώμα. Πώς μπορώ και αντιλαμβάνομαι διάφορα αντικείμενα ως χειρίσιμα, ενώ δεν μπορώ πια να τα χειριστώ; Πρέπει το χειρίσιμο να έχει πάψει να είναι αυτό που χειρίζομαι την παρούσα στιγμή και να έχει γίνει αυτό που μπορεί κάποιος να χειριστεί, να έχει πάψει να είναι ένα αντικείμενο χειρίσιμο για μένα και να έχει αποβεί κάτι σαν χειρίσιμο καθ' εαυτό. Συνακόλουθα, πρέπει το σώμα μου να νοείται όχι μόνο σε μια στιγμιαία, πεπληρωμένη, ενική εμπειρία, αλλά επιπλέον σε μια διάσταση γενικότητας και ως απρόσωπο είναι.

Έτσι, το φαινόμενο του μέλους-φάντασμα συναντά το φαινόμενο της απώθησης, το οποίο και θα το φωτίσει. Διότι η απώθηση για την οποία μιλά η ψυχανάλυση συνίσταται στο εξής, ότι το υποκείμενο παίρνει έναν ορισμένο δρόμο –ερωτική υπόθεση, σταδιοδρομία, έργο–, ότι συναντά στο δρόμο αυτό ένα φράγμα και ότι, μη έχοντας τη δύναμη ούτε να διαβεί το φράγμα αλλά ούτε και να παραιτηθεί από την επιχείρηση, μένει μπλοκαρισμένο στην απόπειρα και χρησιμοποιεί επ' άπειρον τις δυνάμεις του για να την ανανεώνει νοερά. Ο χρόνος που περνά δεν παρασύρει μαζί του τα ανέφικτα σχέδια, δεν ξανακλείνει πίσω από την τραυματική εμπειρία, το υποκείμενο μένει πάντα ανοικτό στο ίδιο ανέφικτο μέλλον, αν όχι σε επίπεδο ρητών σκέψεων, τουλάχιστον στο πραγματικό του είναι. Έτσι, ένα παρόν μεταξύ όλων των παρόντων προσλαμβάνει αξία έξω από τα συνηθισμένα: μεταθέτει τα άλλα και τα καθαιρεί από την αξία τους ως αυθεντικά παρόντα. Εξακολουθούμε να είμαστε εκείνος που ενεπλάκη κάποτε σ' αυτό τον εφηβικό έρωτα ή εκείνος που κάποτε έζησε σ' αυτό το γονεϊκό σύμπαν. Νέες αντιλήψεις αντικαθιστούν τις παλιές αντιλήψεις, ακόμα και νέες συγκινήσεις αντικαθιστούν τις αλλοτινές, η ανανέωση όμως ενδιαφέρει μόνο το περιεχόμενο

της εμπειρίας μας και όχι τη δομή της, ο απρόσωπος χρόνος εξακολουθεί να κυλά, αλλά ο προσωπικός χρόνος είναι δεμένος κόμπο. Βέβαια, η καθήλωση αυτή δεν συγχέεται με αναμνήσεις, αποκλείει μάλιστα την ανάμνηση, εφόσον η ανάμνηση εκθέτει μπροστά μας, σαν πίνακα, μια παλιά εμπειρία, ενώ αντίθετα το παρελθόν αυτό που παραμένει το αληθινό παρόν μας δεν απομακρύνεται από μας και μένει πάντα κρυμμένο πίσω από το βλέμμα μας, αντί να απλώνεται μπροστά του. Η τραυματική εμπειρία δεν εξακολουθεί να υπάρχει ως παράσταση, με όρους αντικειμενικής συνείδησης και ως μία στιγμή που έχει τη χρονολογία της, είναι ουσιαστικό για κείνη να επιβιώσει αποκλειστικά ως ύφος ύπαρξης και σ' έναν ορισμένο βαθμό γενικότητας. Εκποιώ τη διηγητική εξουσία μου να μου προσφέρω διάφορους «κόσμους» υπέρ ενός από αυτούς, με αποτέλεσμα ο προνομιακός αυτός κόσμος να κάνει την υπόστασή του και να καταλήγει να μην είναι τίποτε παραπάνω από ένα κάποιο άγχος. Κάθε απώθηση επομένως είναι το πέρασμα από την ύπαρξη σε πρώτο πρόσωπο σε ενός είδους σχολαστικισμό αυτής της ύπαρξης, η οποία ζει πάνω σε μια παλιά εμπειρία ή μάλλον πάνω στην ανάμνηση ότι είχε την εμπειρία αυτή, ύστερα πάνω στην ανάμνηση ότι είχε αυτή την ανάμνηση και ούτω καθεξής, μέχρι του σημείου τελικά από την εμπειρία να μη συγκρατεί παρά την τυπική μορφή της και μόνο. Η απώθηση, ως ανάδυση του απρόσωπου, είναι καθολικό φαινόμενο, μας κάνει να κατανοήσουμε την κατάσταση μας ως ένσαρκα όντα προσαρτώντας τη στην έγχρονη δομή τού είναι στον κόσμο. Στο βαθμό που έχω «όργανα των αισθήσεων», «σώμα», «ψυχικές λειτουργίες» συγκρίσιμα με των άλλων ανθρώπων, κάθε στιγμή της ύπαρξής μου παύει να είναι μια αρτιωμένη και αυστηρά μοναδική ολότητα, όπου οι λεπτομέρειες θα υπήρχαν μόνο σε συνάρτηση με το σύνολο, γίνομαι ο τόπος όπου διασταυρώνονται πλήθος «αιτιότητες». Στο βαθμό που κατοικώ έναν «κόσμο φυσικής τάξης», όπου συναντώνται σταθερά «ερεθίσματα» και τυπικές καταστάσεις –και όχι μόνο τον ιστορικό κόσμο όπου οι καταστάσεις δεν είναι ποτέ συγκρίσιμες–, η ζωή μου εμπεριέχει ρυθμούς που ο μεν λόγος τους δεν βρίσκεται σε ό,τι διάλεξα να είμαι, η συνθήκη τους όμως βρίσκεται στο κοινότοπο περιβάλλον που με περιστοιχίζει. Έτσι εμφανίζεται γύρω από την προσωπική μας ύπαρξη ένα περιθώριο σχεδόν απρόσωπης ύπαρξης, που είναι αυτονόητο, θα λέγαμε, και στην οποία εναποθέτω το μέλημα να διατηρηθώ στη ζωή – γύρω από τον ανθρώπινο κόσμο που έχει φτιάξει ο καθένας μας ένας κόσμος εν γένει, στον οποίο πρέπει πρώτα να ανήκουμε, προκειμένου να μπορέσουμε να κλειστούμε στο ιδιαίτερο περιβάλλον ενός έρωτα ή μιας φιλοδοξίας. Όπως ακριβώς γίνεται λόγος για απώθηση με τη στενή έννοια όταν διατηρώ στο πέρασμα του χρόνου έναν από τους

στιγμιαίους κόσμους που έχω διαβεί και τον αναγορεύω σε μορφή όλης της ζωής μου, έτσι μπορούμε να πούμε και ότι ο οργανισμός μου, ως προ-προσωπική προσχώρηση στη γενική μορφή του κόσμου, ως ανώνυμη και γενική ύπαρξη, παίζει, κάτω από την προσωπική ζωή μου, το ρόλο του *έμφυτου συμπλέγματος*. Δεν είναι σαν κάτι αδρανές, αποτυπώνει κι εκείνος την κίνηση της ύπαρξης. Όταν μάλιστα βρίσκομαι σε κίνδυνο, μπορεί να συμβεί η ανθρώπινη κατάστασή μου να σβήσει τη βιολογική μου κατάσταση, το σώμα μου να ενωθεί ανεπιφύλακτα με την ενέργεια.¹⁴ Αυτές όμως οι στιγμές δεν μπορούν παρά να είναι στιγμές,¹⁵ και τον περισσότερο καιρό η προσωπική ύπαρξη απωθεί τον οργανισμό, χωρίς να μπορεί ούτε να τον αντιπαρέλθει ούτε να παραιτηθεί από τον εαυτό της – ούτε να τον περιστείλει σ' εκείνη ούτε να περισταλεί σ' εκείνον. Ενώσω είμαι κατασυντριμμένος από ένα πένθος και βυθισμένος στον πόνο μου, το βλέμμα μου ήδη περιφέρεται εδώ κι εκεί, ενδιαφέρεται ύπουλα για κάποιο λαμπερό αντικείμενο, ξαναρχίζει την αυτόνομη ύπαρξή του. Ύστερα από αυτό το λεπτό όπου θέλαμε να κλείσουμε ολόκληρη τη ζωή μας, ο χρόνος, τουλάχιστον ο προ-προσωπικός χρόνος, ξαναρχίζει να κυλά και παίρνει μαζί του αν όχι την αποφασιστικότητά μας, τουλάχιστον τα θερμά αισθήματα που τη στήριζαν. Η προσωπική ύπαρξη είναι διαλείπουσα και, όταν η παλίρροια αυτή τραβιέται πίσω, η απόφαση μόνο μια βεβαιωμένη σημασία μπορεί πια να δώσει στη ζωή μου. Η έγχρονη δομή της εμπειρίας μας καθιστά δυνατή και ταυτόχρονα επισφαλή τη συγχώνευση ψυχής και σώματος στο ενέργημα, τη μετουσίωση της βιολογικής ύπαρξης σε προσωπική ύπαρξη, του φυσικού κόσμου σε κόσμο του πολιτισμού. Κάθε παρόν συλλαμβάνει βαθμιαία, διαμέσου του οριζοντά του ως άμεσο παρελθόν και ως εγγύς μέλλον, την ολότητα του δυνατού χρόνου: υπερνικά έτσι τη διασπορά των στιγμών, είναι σε θέση να δώσει στο παρελθόν μας το οριστικό του νόημα και να επανεντάξει στην προσωπική ύπαρξη ακόμα και εκείνο το παρελθόν όλων των παρελθόντων, το οποίο οι οργανικές στερεοτυπίες μάς κάνουν να μαντεύουμε στην απαρχή του εθελούσιου είναι μας. Στο μέτρο αυτό, ακόμα και τα αντανκλαστικά έχουν ένα νόημα, και το ύφος του κάθε ατόμου εξακολουθεί να είναι ορατό σ' εκείνα, όπως οι χτύποι της καρδιάς γίνονται αισθητοί ως την περιφέρεια του σώματος. Αλλά φυσικά η εξουσία αυτή ανήκει σε όλα τα παρόντα, τόσο στα παλιά όσο και στο νέο. Ακόμα και αν ισχυριζόμαστε ότι κατανοούμε το παρελθόν μας καλύτερα απ' ό,τι το ίδιο κατανοούσε τον εαυτό του, εκείνο μπορεί πάντα να απορρίψει την παρούσα κρίση μας και να κλειστεί στην αυτιστική προφάνειά του. Το κάνει μάλιστα κατ' ανάγκην, όσο το σκέφτομαι ως παλιό παρόν. Κάθε παρόν μπορεί να αξιώσει να καθηλώσει τη ζωή μας, σ' αυτό έγκει-

ται ό,τι το προσδιορίζει ως παρόν. Καθόσον εμφανίζεται ως ολότητα του είναι και πληροί για μια στιγμή τη συνείδηση, δεν απελευθερωνόμαστε ποτέ εντελώς από εκείνο, ο χρόνος δεν κλείνει ποτέ εντελώς πίσω του και παραμένει σαν τραύμα απ' όπου η δύναμή μας κυλά και χύνεται. Πολύ περισσότερο το ειδικό αυτό παρελθόν, το σώμα μας, μπορεί να επανακτηθεί και να αναληφθεί από μια ατομική ζωή μόνο επειδή η ίδια δεν το έχει υπερβεί ποτέ, επειδή το τρέφει κρυφά και χρησιμοποιεί εκεί μέρος των δυνάμεών της, επειδή παραμένει το παρόν της, όπως βλέπουμε να συμβαίνει στην αρρώστια, όπου τα γεγονότα του σώματος αποβαίνουν τα γεγονότα της ημέρας. Εκείνο που μας επιτρέπει να τοποθετήσουμε την ύπαρξή μας στο κέντρο είναι επίσης εκείνο που μας εμποδίζει να την τοποθετήσουμε απόλυτα στο κέντρο, και η ανωνυμία του σώματός μας είναι αδιαχώριστα ελευθερία και δουλεία. Έτσι, για να συνοψίσουμε, η αμφισημία τού είναι στον κόσμο μεταφράζεται στην αμφισημία του σώματος, και αυτή πάλι κατανοείται μέσω της αμφισημίας του χρόνου.

Θα επανέλθουμε αργότερα στο χρόνο. Ας δείξουμε μόνο για την ώρα ότι οι σχέσεις «ψυχικού» και «φυσιολογικού» μπορούν να νοηθούν ακριβώς με αφετηρία αυτό το κεντρικό φαινόμενο. Πρώτα πρώτα, γιατί οι αναμνήσεις που θυμίζουμε στον ακρωτηριασμένο μπορούν να επιφέρουν την εμφάνιση του μέλους-φάντασμα; Το χέρι-φάντασμα δεν είναι αναπόληση, είναι ένα οιονεί παρόν, ο ακρωτηριασμένος το αισθάνεται τώρα διπλωμένο στο στήθος του χωρίς καμία ένδειξη παρελθόντος. Ούτε και μπορούμε να υποθέσουμε ότι ένα χέρι εν είδει εικόνας, περιπλανώμενο εδώ κι εκεί στη συνείδηση, ήρθε και κάθισε στο εναπομείναν τμήμα, διότι τότε δεν θα ήταν «φάντασμα» αλλά αναγεννώμενη αντίληψη. Πρέπει το χέρι-φάντασμα, που στοιχειώνει το παρόν σώμα χωρίς να συγχωνεύεται μαζί του, να είναι το ίδιο εκείνο χέρι που έγινε κομμάτια από τα θραύσματα της οβίδας, και το ορατό περιβλήμα του οποίου κάηκε ή σάπισε κάπου. Το χέρι-φάντασμα είναι επομένως, όπως και η απωθημένη εμπειρία, ένα παλιό παρόν που δεν το παίρνει απόφαση να γίνει παρελθόν. Οι αναμνήσεις που ανακαλούμε μπροστά στον ακρωτηριασμένο του προκαλούν την εμφάνιση ενός μέλους-φάντασμα όχι όπως μια εικόνα στο συνειρμισμό καλεί μια άλλη εικόνα, αλλά επειδή κάθε ανάμνηση ξανανοίγει τον χαμένο χρόνο και μας προσκαλεί να ξαναπάσουμε όποια κατάσταση ανακαλεί. Η διανοητική μνήμη, με την έννοια του Προυστ, αρκείται σε μια περιγραφή των χαρακτηριστικών του παρελθόντος, σε ένα παρελθόν ως ιδέα, και περισσότερο εξάγει από αυτό «χαρακτήρες» ή τη μεταδόσιμη σημασία, παρά ξαναβρίσκει τη δομή του, τελικά όμως δεν θα ήταν μνήμη αν το αντικείμενο που κατασκευάζει δεν εξακολουθούσε να συνδέεται

μέσω κάποιων αποβλεπτικών νημάτων με τον ορίζοντα του βιωμένου παρελθόντος και με το ίδιο το παρελθόν, όπως θα το ξαναβρίσκαμε αν βυθιζόμασταν σ' αυτούς τους ορίζοντες και ξανανοίγαμε το χρόνο. Κατά τον ίδιο τρόπο, αν επαναποθετήσουμε τη συγκίνηση στο είναι στον κόσμο, καταλαβαίνουμε ότι το μέλος-φάντασμα θα μπορούσε να εκπηγάζει από αυτήν. Όταν είμαι συγκινημένος, συμβαίνει να έχω εμπλακεί σε μια κατάσταση που δεν κατορθώνω να την αντιμετωπίσω και ωστόσο δεν θέλω να την εγκαταλείψω. Μπροστά σ' αυτό το υπαρξιακό αδιέξοδο, το υποκείμενο, αντί να αποδεχθεί την αποτυχία ή να κάνει πίσω, τινάζει στον αέρα τον αντικειμενικό κόσμο που του φράζει το δρόμο και αναζητά συμβολική ικανοποίηση σε μαγικές πράξεις.¹⁶ Η κατάρρευση του αντικειμενικού κόσμου, η παραίτηση από την αληθινή δράση, η φυγή στον αυτισμό είναι ευνοϊκές συνθήκες για την ψευδαίσθηση των ακρωτηριασμένων, καθόσον κι αυτή επίσης προϋποθέτει την απάλειψη του πραγματικού. Αν η ανάμνηση και η συγκίνηση μπορούν και προκαλούν την εμφάνιση του μέλους-φάντασμα, δεν την προκαλούν όπως μια *cogitatio* χρειάζεται μια άλλη *cogitatio*, ή όπως μια συνθήκη καθορίζει τις επιπτώσεις της, ούτε και σημαίνει αυτό ότι μια αιτιότητα της ιδέας προστίθεται πάνω από μια αιτιότητα φυσιολογικής τάξης, αλλά ότι μια υπαρξιακή στάση αποτελεί το κίνητρο για μια άλλη και ότι ανάμνηση, συγκίνηση, μέλος-φάντασμα είναι ισοδύναμα απέναντι στο είναι στον κόσμο. Γιατί, τέλος, η αποκοπή των προσαγωγών νεύρων εξαλείφει το μέλος-φάντασμα; Στην προοπτική τού είναι στον κόσμο, το γεγονός αυτό σημαίνει ότι οι διεγέρσεις που προέρχονται από το εναπομείναν τμήμα διατηρούν το ακρωτηριασμένο μέλος στο κύκλωμα της ύπαρξης. Σηματοδοτούν και διαφυλάσσουν τη θέση του, εμποδίζουν την εκμηδένισή του, χάρη σ' αυτές εξακολουθεί να μετρά στον οργανισμό, διευθετούν ένα κενό που θα το γεμίσει η ιστορία του υποκειμένου, του επιτρέπουν να πραγματοποιήσει το φάντασμα, όπως οι δομικές διαταραχές επιτρέπουν στο περιεχόμενο της ψύχωσης να πραγματοποιήσει ένα παραλήρημα. Από τη δική μας σκοπιά, ένα αισθητηριακοκινητικό κύκλωμα συνιστά, στο εσωτερικό του σφαιρικού μας είναι στον κόσμο, ένα σχετικά αυτόνομο ρεύμα ύπαρξης. Όχι επειδή κομίζει πάντα στο ολικό είναι μας μια χωριστή συμβολή, αλλά επειδή, σε ορισμένες συνθήκες, είναι δυνατόν να φέρει στο φως σταθερές απαντήσεις για ερεθίσματα επίσης σταθερά. Το ερώτημα επομένως είναι γιατί η αποποίηση της ανεπάρκειας, που αποτελεί συνολική στάση της ύπαρξής μας, έχει ανάγκη για να πραγματοποιηθεί ένα αισθητηριακοκινητικό κύκλωμα, δηλαδή μια πολύ ειδική τροπικότητα, και γιατί το είναι μας στον κόσμο, που δίνει σε όλα τα ανταντακλαστικά μας το νόημά τους, και το οποίο ως εκ τούτου τα θεμελιώνει, παραδίδεται ωστόσο σ' εκείνα και στο τέλος θεμελιώνεται πάνω τους. Στην

πραγματικότητα, όπως δείξαμε αλλού, τα αισθητηριακοκινητικά κυκλώματα διαγράφονται τόσο καθαρότερα όσο πιο απαρτιωμένες είναι οι υπάρξεις με τις οποίες έχουμε να κάνουμε, ενώ ανταντακλαστικά σε καθαρή κατάσταση βρίσκονται αποκλειστικά στον άνθρωπο, ο οποίος δεν έχει μόνο ένα περιβάλλον (*Umwelt*) αλλά και έναν κόσμο (*Welt*).¹⁷ [...]

[...] Εκείνο που μας επιτρέπει να συνδέσουμε «φυσιολογικό» και «ψυχικό» είναι ότι, όταν επανενταχθούν στην ύπαρξη, δεν διακρίνονται πια το ένα από το άλλο ως η τάξη τού καθ' εαυτό και η τάξη τού δι' εαυτόν, και ότι είναι και τα δύο προσανατολισμένα προς έναν αποβλεπτικό πόλο ή προς έναν κόσμο. Ασφαλώς οι δύο ιστορίες δεν αλληλεπικαλύπτονται ποτέ εντελώς: η μία είναι κοινότοπη και κυκλική, η άλλη μπορεί να είναι ανοικτή και ιδιόζουσα, και θα έπρεπε ο όρος *ιστορία* να επιφυλάσσεται για τη δεύτερη τάξη φαινομένων, αν η ιστορία ήταν μια ακολουθία συμβάντων που όχι μόνο έχουν ένα νόημα, αλλά επιπλέον το δίνουν τα ίδια στον εαυτό τους. Ωστόσο, εκτός κι αν μια αληθινή επανάσταση καταρρίψει τις μέχρι τώρα έγκυρες ιστορικές κατηγορίες, το υποκείμενο της ιστορίας δεν δημιουργεί εκ του μηδενός το ρόλο του: αντιμέτωπο με τυπικές καταστάσεις, παίρνει τυπικές αποφάσεις, και ο Νικόλαος Β', ξαναβρίσκοντας ακόμα και τα λόγια του Λουδοβίκου ΙΔ', παίζει τον ήδη γραμμένο ρόλο μιας κατεστημένης εξουσίας απέναντι σε μια νέα εξουσία. Οι αποφάσεις του μεταφράζουν ένα *a priori* του απειλούμενου ηγεμόνα, όπως τα ανταντακλαστικά μας μεταφράζουν ένα ειδικό *a priori*. Οι στερεοτυπίες αυτές άλλωστε δεν είναι κάτι μοιραίο, και όπως τα ρούχα, τα στολίδια ή η αγάπη μετασχηματίζουν τις βιολογικές ανάγκες με αφορμή τις οποίες γεννήθηκαν, έτσι και στο εσωτερικό του κόσμου του πολιτισμού το ιστορικό *a priori* είναι σταθερό μόνο για μια δεδομένη φάση και υπό τον όρο η ισορροπία των *δυνάμεων* να επιτρέπει την εξακολούθηση των ίδιων *μορφών*. Έτσι, η ιστορία δεν είναι ούτε διηγετική καινοτομία ούτε διηγετικής επανάληψη, είναι η *μία και μοναδική* κίνηση που δημιουργεί σταθερές μορφές και τις καταρρίπτει. Ο οργανισμός επομένως και οι μονότονες διαλεκτικές του δεν είναι ξένα προς την ιστορία, δεν είναι κάτι αναφομοίωτο γι' αυτήν. Ο άνθρωπος, όταν ληφθεί συγκεκριμένα, δεν είναι ένας ψυχισμός συνημμένος σ' έναν οργανισμό, είναι αυτό το πηγαίελα της ύπαρξης που άλλοτε αφήνεται να είναι σωματική και άλλοτε κατευθύνεται προς τα προσωπικά ενεργήματα. Τα ψυχολογικά κίνητρα και οι σωματικές αφορμές μπορούν και διαπλέκονται, επειδή δεν υπάρχει ούτε μία κίνηση στο ζωντανό σώμα που να είναι απολύτως τυχαία σε σχέση με τις ψυχικές προθέσεις, ούτε ένα ψυχικό ενέργημα που τουλάχιστον τα πρώτα του σπέρματα ή το γενικό του σχέδιο να μη βρίσκεται σε διαθέσεις φυσιολογικής

τάξης. Δεν πρόκειται ποτέ για την ακατανόητη συνάντηση δύο αιτιοτήτων, ούτε για μια σύγκρουση ανάμεσα στην τάξη των αιτιών και την τάξη των σκοπών. Αλλά, με μια ανεπαίσθητη στροφή, μια οργανική διεργασία εκβάλλει σε μια ανθρώπινη συμπεριφορά, ένα ενστικτώδες ενέργημα αλλάζει κατεύθυνση και γίνεται συναισθημα, ή αντίστροφα ένα ανθρώπινο ενέργημα αίφνης υπνώττει και συνεχίζεται αφηρημένα εν είδει αντανακλαστικού. Μεταξύ ψυχικού και φυσιολογικού μπορεί να υπάρχουν σχέσεις ανταλλαγής που μας εμποδίζουν σχεδόν πάντα να προσδιορίσουμε μια νοητική διαταραχή ως ψυχική ή ως σωματική. Η λεγόμενη σωματική διαταραχή υποτυπώνει ψυχικά σχόλια πάνω στο θέμα του οργανικού περιστατικού, ενώ η «ψυχική» διαταραχή περιορίζεται να αναπτύξει την ανθρώπινη σημασία του σωματικού συμβάντος. Ένας άρρωστος αισθάνεται εμφυτευμένο στο σώμα του ένα δεύτερο πρόσωπο. Είναι άνδρας στο μισό του σώμα, γυναίκα στο άλλο μισό. Πώς μπορούν να διακριθούν στο σύμπωμα οι αιτίες φυσιολογικής τάξης και τα ψυχολογικά κίνητρα; Πώς μπορούμε να συνδυάσουμε με απλό τρόπο τις δύο εξηγήσεις και πώς να αντιληφθούμε ένα σημείο σύζευξης ανάμεσα στις δύο ορίζουσες; «Σε τέτοιου είδους συμπτώματα, ψυχικό και φυσικό είναι συνδεδεμένα τόσο εσωτερικά, ώστε μας είναι πια αδιανόητο να συμπληρώσουμε τον ένα λειτουργικό τομέα με τον άλλον και πρέπει και οι δύο να αναληφθούν από έναν τρίτο [...]. [Πρέπει] ... να περάσουμε από τη γνώση των γεγονότων ψυχολογικής και φυσιολογικής τάξης στην αναγνώριση του συμβάντος της ψυχής ως ζωτικής διεργασίας σύμφυτης με την ύπαρξή μας»¹⁸. Έτσι, στο ερώτημα που θέταμε, η σύγχρονη φυσιολογία δίνει σαφέστατη απάντηση: το ψυχοφυσικό συμβάν δεν μπορεί πια να νοηθεί όπως το αντιλαμβανόταν η καρτεσιανή φυσιολογία και ως η συνάφεια μιας *cogitatio* και μιας διεργασίας καθ' εαυτήν. Η ένωση ψυχής και σώματος δεν επισφραγίζεται από ένα αυθαίρετο διάταγμα σαν ένωση ανάμεσα σε δύο εξωτερικούς όρους, τον έναν αντικείμενο, τον άλλον υποκείμενο. Επιτελείται ανά πάσα στιγμή μέσα στην κίνηση της ύπαρξης. Πρόκειται για την ύπαρξη που βρήκαμε στο σώμα προσεγγίζοντάς το, από έναν πρώτο δρόμο, το δρόμο της φυσιολογίας. Μας επιτρέπεται επομένως να επαληθεύσουμε και να διευκρινίσουμε τα πρώτα μας πορίσματα ρωτώντας αυτή τη φορά την ύπαρξη για κείνη την ίδια, απευθυνόμενοι δηλαδή στην ψυχολογία.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Πρβλ. Merleau-Ponty, *La Structure du Comportement*, Παρίσι: Presses Universitaires de France, 1942, κεφ. I και II. [«Empfinden»: Αισθητήρας.]
2. J. Stein, «Über die Veränderung der Sinnesleistungen und die Entstehung von Trugwahrnehmungen», στο von O. Bumke (επιμ.), *Pathologie der Wahrnehmung, Handbuch der Geisteskrankheiten*, τ. I, Allgemeiner Teil I, Βερολίνο: Springer, 1928: 362.
3. «Die Reizvorgänge treffen ein ungestimmtes Reaktionsorgan», J. Stein, ό.π.: 361. [«Οι διεργασίες της διέγερσης συναντούν ένα ασυνταίριαστο όργανο αντίδρασης».]
4. «Die Sinne... die Form eben durch ursprüngliches Formbegreifen zu erkennen geben», ό.π.: 353. [«Οι αισθήσεις... μας κάνουν να γνωρίσουμε τη μορφή ακριβώς μέσω της πρωτογενούς ενόησης της μορφής».]
5. Εξωδεκτικά (ή και αισθητηριακά) ονομάζονται τα ερεθίσματα που προέρχονται από τον εξωτερικό κόσμο, σε αντίθεση με τα ενδοδεκτικά (ή και ιδιοδεκτικά), που προέρχονται από το εσωτερικό του σώματος. (Σ.τ.Μ.)
6. J. Lhermitte, *L'image de notre Corps*, Παρίσι: Nouvelle Revue Critique, 1939: 47.
7. Ό.π.: 129 κ.ε.
8. Ό.π.: 57.
9. Ό.π.: 73. Ο J. Lhermitte επισημαίνει ότι η ψευδαίσθηση των ακρωτηριασμένων σχετίζεται με την ψυχική συγκρότηση του υποκειμένου: είναι συχνότερη στους καλλιεργημένους ανθρώπους.
10. Ό.π.: 129 κ.ε.
11. Ό.π.: 129 κ.ε.
12. Νοητικά ενεργήματα με την ευρεία έννοια, τα κατά Χούσερλ αποβλεπτικά βιώματα. (Σ.τ.Μ.)
13. Το μέλος-φάντασμα δεν προσφέρεται ούτε για αμιγώς ψυχολογική εξήγηση ούτε για εξήγηση αμιγώς φυσιολογική· αυτό είναι το συμπέρασμα του J. Lhermitte, ό.π.: 126.
14. Έτσι ο Σαιντ-Εξυπερύ, πάνω από το Αράς, ζωσμένος στις φλόγες, δεν αισθάνεται πια σαν κάτι ξεχωριστό από τον ίδιο αυτό το σώμα που μόλις προ ολίγου αφανιζόταν: «Είναι σαν η ζωή μου να μου δίνεται κάθε δευτερόλεπτο, σαν η ζωή μου να μου γίνεται κάθε δευτερόλεπτο και πιο αισθητή. Ζω. Είμαι ζωντανός. Είμαι ακόμα ζωντανός. Είμαι πάντα ζωντανός. Δεν είμαι τίποτ' άλλο από πηγή ζωής». A. de Saint-Exupéry, *Pilote de guerre*, σ. 174.
15. «Αλλά βέβαια στην πορεία της ζωής μου, όταν καμιά επείγουσα ανάγκη δεν με διαφε-

ντεύει, όταν η σημασία μου δεν διακυβεύεται, δεν βλέπω άλλα προβλήματα σοβαρότερα από τα προβλήματα του σώματός μου». Ό.π.: 169.

16. Βλ. J.-P. Sartre, *Esquisse d'une théorie de l'Emotion*, Παρίσι: Hermann, 1939.

17. Merleau-Ponty, *La Structure du Comportement*, ό.π.: 55.

18. E. Menninger-Lerchenthal, *Das Truggebilde der eigenen Gestalt*, Βερολίνο: Karger, 1934: 174-175.

Μετάφραση: Κική Καψαμπέλη

Τι είναι το «βιολογικό»

Το σώμα μας... μας. Στα πρώτα... σωματοποίηση... και σε εκο... σώμα δεν κατο... μα στη θεωρη... «βιολογικό φύ... θηλέων) και τ... κάποιος γίνετο... μενα έχουν τ... βιολογίας εξα... σώμα, παραμέ...

Ποιες είναι... κάποιο συγκε... «βιολογία» ση... τους. Η λέξη... όπως συμβαίν... για παραπέμπ... για να περιλά... Αυτή η έννοια... για το φεμινισ...

Η επιχειρ... που στηρίζου...